

รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์
ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5
**Buddhist leadership development model for monastic administration
Patriarchal in the Sangha Administrative Region, Region 5**

พระครูสันติพนานทร (ศรศิริ โปร่งจิต),

ศรชัย ท้าวมิตร และ โชติ บดีรัฐ

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Phrakrusanthiphanathon (sonsiri prongjit),

Sornchai Taomitr and Chot Bodeerat

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: p.k.santipanathon@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธ 2) ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ และ 3) การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยวิจัยเชิงปริมาณเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 จำนวน 349 รูป เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และวิจัยเชิงคุณภาพใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 12 รูป/คน ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย จำนวน 2 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติพรรณนา สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า

1) ระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธ โดยภาพรวม พบว่า มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.73$, S.D. = 0.713) เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการบริหารงานบุคคลากร มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.707)

2) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการบริหารงานบุคคลากร ด้านการอำนวยความสะดวก และด้านการกำกับดูแล

* วันที่รับบทความ : 20 พฤษภาคม 2567; วันแก้ไขบทความ 12 มิถุนายน 2567; วันตอบรับบทความ : 15 มิถุนายน 2567

Received: May 20 2024; Revised: June 12 2024; Accepted: June 15 2024

3) การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านความถูกต้องของรูปแบบ มีค่าเฉลี่ยรวมสูงสุด ($\bar{X} = 4.46$)

คำสำคัญ : รูปแบบการพัฒนา, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, การบริหารกิจการคณะสงฆ์

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the level of Buddhist administration leadership 2) to study Buddhist administration leadership development model, and 3) The evaluation of Buddhist administration leadership development model. This research used mixed method research. The quantitative research collected data from Buddhist administration leadership zone 5 sample group of 349 monks. The research tool was a questionnaire. The qualitative research collected data from 12 key informants, consisting 2 persons who graduated from Thai Buddhist universities. The data were analyzed by descriptive statistics, frequency, percentage, mean, and standard deviation. The research results revealed that :

1) The Buddhist leadership of Buddhist administration leadership was high in total ($\bar{x} = 3.73$, S.D. = 0.713). When considered in the details in each aspect, it was found that personnel management was an average included at the highest level ($\bar{x} = 4.29$, S.D. = 0.707).

2) The result of learning from Buddhist administration leadership development model of Buddhist administration leadership zone was divided into 5 part: consisting of planning, Organizational aspect, Personnel management, Administration, and supervision.

3) The evaluation of Buddhist administration leadership development model was high in total. When considered in the details in each aspect, it was found that in high level at all aspects the highest part of the result was the accuracy of the model ($\bar{x} = 4.46$).

Keywords : Development model; Buddhist leadership; Sangha affairs management

บทนำ

คนไทยได้รับพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 2 มีผู้นับถือมากที่สุดของประเทศ พุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำทางด้านจิตใจเป็นศูนย์กลางของชุมชนในหลายด้านเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัดได้เปลี่ยนบทบาทการเป็นผู้นำในหลายประการ แต่ยังคงรักษาความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งทางใจแก่พุทธศาสนิกชนอยู่จนปัจจุบัน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ขับเคลื่อนตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก” (ฉลอง พันธุ์จันทร์ และคณะ, 2553) สังคมไทยให้ความสำคัญต่อพระสงฆ์เนื่องจากเห็นว่า เป็นผู้ที่มีฐานะพิเศษทางสังคมได้รับการยอมรับนับถือ สังคมไทยให้ความสำคัญเพื่อและแสดงความเคารพนอบน้อมต่อพระสงฆ์เมื่อได้พบเห็น ยิ่งพระสงฆ์ที่มีวัตรปฏิบัติเป็นแบบอย่างที่ดีของพุทธศาสนิกชน ยิ่งทำให้พระพุทธศาสนารุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป หากพระสงฆ์ประพฤติตรงกันข้าม คือ ประพฤติเสียหายก็จะทำให้ศาสนามีความเศร้าหมองและ

ประชาชนก็จะเสื่อมคลายศรัทธาเมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบยอมทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนและหมู่คณะสงฆ์นั้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2537)

การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งและการดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ถือเป็นตัวแทนหรือเป็นสาวกขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจเผยแผ่ สืบสาน และถ่ายทอดพระธรรมคำสอนพระพุทธเจ้าที่ได้อธิบายไว้ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรือการปกครองคณะสงฆ์โดยหลัก คือการปกครองตามธรรมวินัยโดยใช้กฎหมายบ้านเมืองหรืออำนาจของรัฐเป็นหลักสนับสนุน พระมหากษัตริย์ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ให้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ต่อมามหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วาระระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติและออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย วัดมีฐานะเป็นนิติบุคคล หรือเป็นบุคคลตามกฎหมาย ตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ วัดจึงได้รับความคุ้มครองจากบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และกฎหมายอื่น ๆ วัดทั้งหลายย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายดังเช่นบุคคลธรรมดา เว้นแต่ใช้สิทธิและหน้าที่ในการต่างๆ เองมิได้ จำเป็นต้องมีผู้แทนเพื่อใช้สิทธิ (กองแผนงาน กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

การปกครองคณะสงฆ์ปัจจุบันใช้ คำว่าบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็ง ปัจจุบันขอบข่ายภารกิจของคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 ได้ระบุอย่างชัดเจนเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการตามภารกิจของคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ (1) ด้านการปกครอง (2) ด้านการศาสนศึกษา (3) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ (4) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม (5) ด้านการสาธารณูปการ และ (6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ โดยผู้มีบทบาทในภารกิจงานทั้ง 6 ด้าน ดังกล่าวไปใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์นั้น คือพระภิกษุสงฆ์ระดับ พระสังฆาธิการ ตามกฎหมายมหาเถรสมาคมฉบับที่ 24 (พ.ศ. 2541) ที่ให้ความหมายของพระสังฆาธิการไว้ว่า หมายถึง พระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ อันได้แก่ (1) เจ้าคณะใหญ่ (2) เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค (3) เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด (4) เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ (5) เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล (6) เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส มีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย (กองแผนงาน กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

หลักธรรมสำหรับผู้นำเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำจะต้องนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนมาประยุกต์ใช้เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี พระพุทธองค์ที่ทรงแสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี หรือวิถีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดี เพื่อใช้สำหรับเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติซึ่งมีหลักธรรม ในพระพุทธศาสนามีพุทธพจน์แสดงถึงความสำคัญของภาวะผู้นำไว้ ดังนี้ 1. หลักธรรมในพุทธปาปนิคสูตร 3 ประการ 1) จักขุมา มีตาดี 2) วิฐุโร มีธรรมาดี 3) นิสสยสัมปโน เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) 2. หลักธรรมใน

พระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องพัฒนาทำให้เจริญ คือ ภาวนา มี 4 ประการ ได้แก่ 1) กายภาวนา 2) สីลภาวนา 3) จิตตภาวนา 4) ปัญญาภาวนา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543) 3. หลักไตรสิกขา 3 คือ อธิศีลสิกขา, อธิจิตสิกขา, อธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา และ 4. หลักสัปปริยธรรม 7 ธรรมของผู้นำที่ดี มี 7 ประการ คือ 1) ธัมมัญญตา ความรู้จักธรรม 2) อตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล 3) อตตัญญตา ความรู้จักตน 4) มัตตัญญตา ความรู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา ความรู้จักกาล 6) ปริสัจญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน 7) ปุคคลัญญตา หรือ ปุคคลปโรปริญญตา ความรู้จักบุคคล (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักธรรมสำหรับผู้นำมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้นำในการบริหารการปกครองทุกระบบงาน การเป็นผู้นำในการปกครองที่ดีนั้น จะต้องปกครองโดยธรรม เพราะจะสร้างความยุติธรรม และความถูกต้องให้แก่ผู้นำ ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้ร่วมงานต่อไป จากเหตุผลข้างต้นผู้นำจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กร เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกำหนดนโยบายวางแผนการดำเนินงาน แนวทางการปฏิบัติการตัดสินใจ การสั่งการต่าง ๆ และเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับผู้อื่นที่อยู่ภายในองค์กรด้วย เมื่อพิจารณาหลักการบริหารจัดการองค์กรที่ผู้วิจัยได้อธิบายไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในการบริหารจัดการองค์กร ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริหารจัดการองค์กรเบื้องต้นก็จะสามารถบริหารงานองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากแต่ผู้นำมีหลักธรรมในการบริหารจัดการองค์กรหรือที่เรียกว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ก็จะสามารถส่งผลให้องค์กรดังกล่าวมีความเข้มแข็ง มีระเบียบและกฎเกณฑ์ และบุคลากรทุกภาคส่วนมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานและอยู่ร่วมกันภายในองค์กรอย่างผาสุก (วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, 2555)

คณะสงฆ์ภาค 5 มีพื้นที่การปกครอง จำนวน 4 จังหวัด คือ จังหวัดพิษณุโลก จังหวัดสุโขทัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และจังหวัดตาก จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสังฆาธิการจะต้องมีการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยดี มีความถูกต้อง มีความเหมาะสม มีความบริสุทธิ์ มีความยุติธรรม มีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามหลักพุทธธรรม และหลักการบริหารเชิงพุทธ เพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยหลักการพระสังฆาธิการ มีหน้าที่ในการปกครองคณะสงฆ์หรือบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเรื่องสำคัญในการบ่งชี้ในความสำเร็จในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรสืบต่อไป (มติมหาเถรสมาคม, 2564)

กล่าวได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มักจะประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในองค์กรอันเกิด จากตัวบุคลากรบ้าง ข้อกฎหมายบ้าง และบริบทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทางสังคมส่งผลให้องค์กรสงฆ์เกิดความเสื่อมเสียหากพิจารณาสาเหตุจะเห็นว่าเกิดจากการขาดคุณสมบัติในบทบาทหน้าที่ของผู้ที่ได้ชื่อว่าผู้นำแห่งองค์กรสงฆ์ เมื่อพิจารณาถึงความจำเป็นในภาวะผู้นำปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์กร ซึ่งมีสาเหตุสำคัญมาจากหัวหน้างาน ขาดวุฒิภาวะผู้นำย่อมทำให้เห็นว่าบทบาทและหน้าที่ที่ย่อมมีความจำเป็น และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาองค์กรสงฆ์และสมาชิกให้เจริญก้าวหน้าไปได้ ดังนั้น พระสังฆาธิการมี

หน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้เป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการส่งเสริมกิจการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนถาวรเป็นที่เคารพเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และมีบทบาทโดยตรงต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (กองแผนงาน กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

จากสภาพปัญหาและความเป็นมาดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5” เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อกิจการคณะสงฆ์และข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้นมาเป็นแนวทางให้ผู้นำทางการบริหารสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาภาวะผู้นำทางการบริหารสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5
3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยผสมผสานวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรายละเอียดระเบียบวิธีวิจัยมีดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ประชากรทั้งสิ้น 1,747 รูป จะได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 349 รูป โดยมีรายละเอียดการคำนวณขนาดตัวอย่าง โดยใช้วิธีการของยามาเน่ (Taro Yamane)

การวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยเชิงคุณภาพเป็นงานวิจัยสนับสนุน โดยสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 12 รูป/คน ได้แก่ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน ประกอบด้วย

- 1) พระสังฆาธิการที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสที่ปกครองวัด จำนวน 4 รูป
- 2) เจ้าคณะผู้ปกครองที่มีตำแหน่งทางคณะสงฆ์ระดับเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด และหรือพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปและหรือผู้สอบได้เปรียญธรรม 3 ประโยคขึ้นไปที่มีประสบการณ์การบริหารกิจการคณะสงฆ์ จำนวน 4 รูป

3) ผู้เป็นอาจารย์และหรือนักวิชาการซึ่งสอนหรือเคยสอนวิชาเกี่ยวกับการปกครองหรือการบริหารจัดการที่มีความรู้ตั้งแต่ระดับปริญญาเอก และหรือระดับรองศาสตราจารย์ขึ้นไป จำนวน 2 รูป/คน

4) ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งคณะสงฆ์ไทย ระดับปริญญาตรีขึ้นไปและประสบความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงานเป็นที่ประจักษ์และหรือผู้ที่จบการศึกษาปริญญาธรรม 9 ประโยค จำนวน 2 รูป/คน

5) ผู้ให้ข้อมูลหลักในการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 12 รูป/คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการประเมินรูปแบบการพัฒนาระดับผู้นำเชิงพุทธ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือการวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ในการเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นที่มีต่อคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 ซึ่งจำแนกออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการบริหารบุคลากร ด้านการอำนวยความสะดวก และด้านการกำกับดูแล ตามหลักการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหารของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , 2549)

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นที่มีต่อรูปแบบการพัฒนาระดับผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 มีลักษณะเป็นแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) โดยแต่ละระดับมีความหมาย ดังนี้

ระดับ 5 หมายถึง มีคุณลักษณะภาวะผู้นำอยู่ในระดับมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง คุณลักษณะภาวะผู้นำอยู่ในระดับมาก

ระดับ 3 หมายถึง คุณลักษณะภาวะผู้นำอยู่ในระดับปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง คุณลักษณะภาวะผู้นำอยู่ในระดับน้อย

ระดับ 1 หมายถึง คุณลักษณะภาวะผู้นำอยู่ในระดับน้อยมาก

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาระดับผู้นำเชิงพุทธของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5

เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาระดับผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5

2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างกรอบของคำถามที่จะสัมภาษณ์ โดยสร้างเครื่องมือ จากกรอบเนื้อหาในคำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

3) สร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 6 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านศาสนศึกษา 3) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4) ด้านศึกษาสงเคราะห์ 5) ด้านสาธารณสงเคราะห์ 6) ด้านสาธารณูปการ

4) เสร็จแล้วเสนอร่างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

5) นำเครื่องมือที่แก้ไขปรับปรุงแล้วไปเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างแบบสอบถามเพื่อใช้รวบรวมข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ มีลำดับขั้นตอนของการสร้างเครื่องมือดังต่อไปนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีจากตำราเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถามและกำหนดขอบเขตในการสร้างเครื่องมือ

2. ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือเบื้องต้น เกี่ยวกับความชัดเจนของเนื้อหา ความครอบคลุมของวัตถุประสงค์ ความถูกต้องของภาษา ด้วยตัวผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

3. ตรวจสอบความเที่ยงตรง (Validity) ของเครื่องมือโดยการให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ทำการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทำการปรับปรุงเครื่องมือตามคำแนะนำซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน

4. นำร่างแบบสอบถามมาคำนวณหาค่าเฉลี่ยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญโดยนำมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index Objective Congruence : IOC) ของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ โดยมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.83

5. ตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษาวิจัยจำนวน 30 คน มีค่า = 0.93

6. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาการทำวิทยานิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ

- 1) ดำเนินการขออนุมัติหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย
- 2) นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย

3) ส่งแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปยังวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 349 รูป/คน ประกอบด้วย วัดในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 102 วัด วัดในจังหวัดสุโขทัย จำนวน 78 วัด วัดในจังหวัดตาก จำนวน 60 วัด และวัดในจังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 77 วัด

4) ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามด้วยเอง จำนวน 349 รูป/คน และได้ข้อมูลแบบสอบถามกลับมาครบ จำนวน 349 รูป/คน

เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

1) ผู้วิจัยได้ดำเนินการขออนุมัติหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาวิจัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

2) ติดต่อประสานงานส่งแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเองถึงที่ทำงานของผู้เชี่ยวชาญ และนัดวันเวลาสถานที่ที่จะสัมภาษณ์

3) ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามวันเวลาที่นัดหมายไว้โดยขออนุญาตผู้เชี่ยวชาญ ในการบันทึกเสียง บันทึกภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 รูป/ท่าน และเก็บข้อมูลกลับมาครบทุกรูป/ท่านคิดเป็นร้อยละ 100

4) นำเทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์ มาดำเนินการถอดเทปบันทึกเสียง เป็นเอกสารเพื่อส่งเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

5) สรุปรูปแบบจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์รวมมาเป็นร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางการบริหารเชิงพุทธ

6) นำร่างรูปแบบที่ยกร่างเสร็จแล้วไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและปรับปรุงแก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสถิติพรรณนา แจกแจงความถี่ หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย ตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. ระดับความคิดเห็นที่มีต่อคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.73$, $S.D. = 0.713$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ระดับความคิดเห็นที่มีต่อคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 มีค่าเฉลี่ยและ

ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดังนี้ 1. ด้านการวางแผน หลักปาปณิกธรรม 3 ($\bar{X} = 3.82, S.D. = 0.709$) 2. ด้านการจัดองค์กร ตามหลักภาวนา 4 ($\bar{X} = 3.87, S.D. = 0.745$) 3. ด้านการบริหารงานบุคคลากร ($\bar{X} = 4.29, S.D. = 0.707$) 4. ด้านการอำนวยการ ($\bar{X} = 3.39, S.D. = 0.689$) และ 5. ด้านการกำกับดูแล ($\bar{X} = 3.30, S.D. = 0.714$) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ระดับความคิดเห็นที่มีต่อคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5

ภาพรวม	(n = 349)		
	(\bar{X})	S.D.	ระดับ
1. ด้านการวางแผน	3.82	0.709	มาก
2. ด้านการจัดองค์กร	3.87	0.745	มาก
3. ด้านการบริหารงานบุคคลากร	4.29	0.707	มากที่สุด
4. ด้านการอำนวยการ	3.39	0.689	มาก
5. ด้านการกำกับดูแล	3.30	0.714	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	3.73	0.713	มาก

2. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 โดยแบ่งออกเป็น 5 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการวางแผน ด้านการจัดองค์กร ด้านการบริหารงานบุคคลากร ด้านการอำนวยการ และด้านการกำกับดูแล มีรายละเอียด ดังนี้

1) ด้านการปกครอง การกระทำผิดต้องมีการลงโทษอย่างจริงจังโดยไม่เห็นแก่พวกพ้อง และเอียงเอนให้คนที่ผิด

2) ด้านศาสนศึกษา รัฐบาลควรมุ่งงบประมาณให้พระภิกษุ สามเณรได้เรียนหนังสือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จนถึงระดับปริญญาตรี ควรมีการศึกษาดูงานแก่พระภิกษุสามเณรวัดที่มีพระปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเพื่อเป็นแรงจูงใจในการศึกษา

3) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หน่วยงานต้องมีการบริการพระสงฆ์ เวลาออกไปเผยแผ่ศาสนา พระสงฆ์ควรอยู่ในพระธรรมวินัย

4) ด้านศึกษาสงเคราะห์ การประสานงานงานภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งภาคเอกชนและชุมชนทำให้การช่วยเหลือ

5) ด้านสาธารณสงเคราะห์ วัดควรเป็นศูนย์กลางที่สามารถชี้แนะทิศทางในการพัฒนาชุมชนศึกษาไม่ควรสะสมวัตถุมากไปรู้จักเอื้อชุมชนอย่าเห็นแก่ตัว

6) ด้านสาธารณูปการ การก่อสร้างไม่ควรสร้างเกินความจำเป็นของวัด การก่อสร้างควรเป็นสัดส่วนที่ชัดเจน ปรับปรุงวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจที่สงบ

3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 ผลการวิจัยพบว่า อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยด้านความถูกต้องของรูปแบบ มีค่าเฉลี่ยรวมสูงสุด

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5” สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

จากผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 ผลการวิเคราะห์แสดงค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่า โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของณรงค์ศักดิ์ วัชร (2559) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 17 จังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัย พบว่า 1. ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก 2. ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านการอำนวยความสะดวกให้เกิดภาวะผู้นำตนเอง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3. ภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตามประสบการณ์ทำงานโดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ 4. จำแนกตามขนาดของสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ยกเว้นด้านการอำนวยความสะดวกของผู้นำตนเองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พระมหาญาณพล ญาณปญโญ (รัตนบุรี) (2562) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านเผยแผ่สำหรับพระสังฆาธิการ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ฝั่งอันดามัน” ผลการวิจัย พบว่า 1. สภาพภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ ทั้ง 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ และบุคลิกภาพในการปฏิบัติงานของพระสังฆาธิการในเขตฝั่งอันดามัน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2. การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการฝั่งอันดามัน ทั้งด้านความรู้ ทักษะและบุคลิกภาพให้เพิ่มพูนสูงขึ้นด้วยการดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ 1) กำหนดหลักการในการพัฒนา 2) กำหนดวัตถุประสงค์การพัฒนา 3) จัดระบบและกลไก (หรือวางแผนการพัฒนา) 4) กำหนดวิธีดำเนินการ และ 5) การประเมินผลการพัฒนา 3. รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ของพระสังฆาธิการฝั่งอันดามันซึ่งผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาให้การรับรองว่ามี

ความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้พัฒนาได้จริง เป็นไปตาม โมเดล KSPM คือ พระสังฆาธิการ ต้องมีภาวะผู้นำ 4 ด้าน คือ 1) มีความรู้ด้านกฎหมายกฎ ระเบียบคำสั่งของคณะสงฆ์ นโยบาย แผนงานและหลักการเผยแผ่ 2) มีทักษะ ด้านการใช้สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ เทคนิควิธีการเทศนา หลักพุทธธรรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ สำหรับสอนประชาชน และจัดตั้งกองทุนเพื่อการเผยแผ่ 3) มีบุคลิกภาพ ตามองค์ธรรมในโอวาทปาฏิโมกข์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ประชาชน 4) มีวิธีการเผยแผ่เชิงรุก สงเคราะห์ประชาชน เข้าถึงชุมชน และปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากผลการวิจัยข้างต้น นำมาสู่รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 5 ดังภาพต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยเสนอข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานรัฐ ควรจัดให้มีการสัมมนาภาวะผู้นำเชิงพุทธแบบประสานแก่พระสงฆ์ในการเป็นผู้นำเชิงพุทธและการบริหารการพัฒนาคณะสงฆ์
2. รัฐ หรือสถาบันทางการศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการองค์กรเชิงกลยุทธ์โดยนำหลักภavana 4 มาประยุกต์ใช้ในการจัดองค์กร
3. เปิดโอกาสให้บุคลากรร่วมกำหนดนโยบายในการพัฒนาศักยภาพ สนับสนุนทุนการศึกษาต่อแก่บุคลากรตามความเหมาะสม
4. ควรมีการร่วมมือกับทางชุมชนเพื่อส่งเสริมกิจกรรมของวัดและชุมชน ในเผยแพร่ของพระสงฆ์ โดยจัดทำเป็นเอกสาร หนังสือ สื่อวีดิทัศน์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลหรือชุมชนนำไปพัฒนาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธตามแนวทางอื่น ๆ จัดทำแผนพัฒนาผู้นำทุกระดับในหน่วยงาน
2. ควรมีการจัดแบ่งอำนาจหน้าที่สายการบังคับบัญชาในการสั่งการตามลำดับขั้นตอน ระดับบนสุดถึงระดับล่างสุด เน้นการกระจายอำนาจหน้าที่ และอำนาจการตัดสินใจลงไปตามลำดับขั้นสู่ระดับต่าง ๆ
3. ควรมีการศึกษาเรื่องกลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำทางการศึกษาของผู้บริหารในการกำหนดนโยบายทางการศึกษาของคณะสงฆ์
4. ทำการวิจัยเชิงทดลอง โดยการสร้างโปรแกรมฝึกอบรมเสริมสร้างภาวะผู้นำแก่พระสงฆ์ในการเป็นผู้นำเชิงพุทธและการบริหารการพัฒนาคณะสงฆ์เพื่อที่จะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

เอกสารอ้างอิง

- กองแผนงานกรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). *พระราชบัญญัติกฎระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ การศาสนา.
- ฉลอง พันธุ์จันทร์ และคณะ. (2553). “การส่งเสริมศักยภาพของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนบ้านท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 29 (1),: 27-38.
- ณรงค์ศักดิ์ วัชร. (2559). *การศึกษาภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 17 จังหวัดจันทบุรี*. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2537). *เมืองไทยจะวิฤตติถ้าคนไทยมีศรัทธาวิปริต*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.